

Trestněprávní a kriminologické aspekty kontroly extremismu: Rasově motivované trestné činy de lege lata

Autor: JUDr. Aleš Zpěvák

Úvod

Předložený článek je reakcí na problémy rasově motivovaných trestných činů, tedy na problém, s nímž se začala Česká republika ve větší míře potýkat po roce 1989, tedy ještě v éře federace. Určitý kontext se změnou režimu a náhlým výskytem této trestné činnosti patrně lze vysledovat. Spojitosti lze najít patrně se změnou společenského klimatu, ale také s jistým uvolněním etiky a morálky v celé společnosti. Nutné je však konstatovat, že trestné činnosti s rasovým podtextem se dopouští nejen příznivci extremistických hnutí, ale i příslušníci majoritní skupiny obyvatelstva bez zjevné vazby na pravicové extremistické subjekty, stejně tak i samotní příslušníci etnických menšin.

I. Trestné činy proti životu a zdraví

Současná společnost garantuje ochranu života a zdraví občanů jako jednu z nejdůležitějších a nejvýznamnějších společenských hodnot. Život jedince je elementární předpokladem pro uplatnění veškerých jeho práv a svobod. Úlohou trestního práva je trestat úmyslné i nedbalostní útoky směřující proti životu a zdraví. Hlava I. zvláštní části nového trestního zákoníku z roku 2009 taxativně vyjmenovává právě tyto trestné činy. Dochází tak k základnímu odklonu od systematiky, která byla používána v zákoně z roku 1961. Recentní stav tak lépe koresponduje s článkem 6 Listiny základních práv a svobod, který garantuje právo na život.

Vražda dle § 140 odst. 3 písm. g) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jiného úmyslně usmrtí, bude potrestán odnětím svobody na deset až osmnáct let. (2) Kdo jiného úmyslně usmrtí s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let. (3) Odnětím svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečným trestem bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nebo 2....g) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání....“¹

Zákon mezi trestné činy proti životu řadí na prvním místě vraždu. Zákony č. 117/1852 ř. z. ani zákon č. 86/1950 Sb. právní úpravu rasově motivované vraždy neobsahovaly. Zákon č. 140/1961 Sb. ve svém původním znění též s rasově motivovanou vraždou nepočítal. Začleněna v písm. g) byla až prostřednictvím novely č. 152/1995 Sb. Do této doby se rasově motivovaná vraždy stíhala jako vraždy

¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

spáchaná z jiné zavrženíhodné pohnutky.² Prostřednictvím novely č. 218/2003 Sb. byl upřesněn rasový motiv v tom smyslu, že do písm. g) byl doplněn termín „etnická skupina“, což lze považovat za reakci na markantní nárůst rasově motivovaných trestných činů, směřujících proti romské komunitě.

Trestný čin vraždy dle § 140 obsahuje v odst. 1 základní skutkovou podstatu a v odst. 2 kvalifikovanou skutkovou podstatu (úmyslné usmrcení s rozmyslem nebo po předchozím uvážení). Rozmysl můžeme chápat tím způsobem, že pachatel si před spácháním činu zhodnotí danou situaci a je schopen odvodit důsledky, jaké pro něj po spáchání tohoto činu mohou plynout. U předchozího uvážení jde o situaci, kdy si pachatel předem, tj. před spácháním činu, zváží rozhodující okolnosti spáchání činu a čin z tohoto hlediska tzv. naplánuje včetně zvolení místa a doby spáchání, použité zbraně či jiného prostředku vhodného pro usmrcení jiného, s cílem vyloučit úspěšnou obranu oběti. Jde tedy o naplánování činu, a to v zásadních okolnostech, při rámcovém určení skutečností rozhodných pro spáchání činu. Nejde však o naplánování činu do nejmenších detailů.³ Oproti zákonu č. 140/1961 Sb. jde o podrobnější legislativní zpracování.

Objektem, který trestní právo chrání, je v tomto případě lidský život. Ten je chráněn od počátku porodu až do cerebrální smrti mozku. Objektivní stránka spočívá v usmrcení člověka pro jeho ať už skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost náboženské vyznání či politické přesvědčení. Pachatelem trestného činu vraždy může být kdokoliv. Po subjektivní stránce se vyžaduje úmysl (v odst. 2 dokonce spáchání s rozmyslem nebo předchozím uvážením) a to alespoň eventuální. Daný pachatel musí mít v úmyslu oběť zavraždit. V případě odst. 3 písm. g) musí mít tento úmysl i rasově motivovanou pohnutku neboť právě ta se z fakultativního znaku skutkové podstaty v těchto případech transformuje ve znak obligatorní. Na základě § 42 písm. b) Trestního zákoníku se jedná též o přitěžující okolnost.

Těžké ublížení na zdraví dle § 145 odst. 2 písm. f) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jinému úmyslně způsobí těžkou újmu na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na tři léta až deset let. (2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1...f) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“⁴

Problematika ublížení na zdraví s rasovým podnětem byla zakotvena již v trestním zákoníku z roku 1950. V § 216 byly skutkové podstaty ublížení na zdraví a těžkého ublížení na zdraví spojeny. Toto spojení však bylo zákonem z roku 1961

² ZELENKA, Petr. Trestný čin vraždy ve světle novel z let 1990 – 1995. In: *Trestní právo*, roč IV., č. 5, s. 6 a násl. Praha: Orac, 1998.

³ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87576-29-8; s. 479. Blíže viz též ŽATECKÁ, Eva. *Trestní právo hmotné a procesní. Obecná část*. Brno: Masarykova univerzita – Právnická fakulta, 209. 93 s. ISBN 978-0-210-50549.

⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

opět rozděleno. Novela č. 175/1990 Sb. vypouštěla z § 221 komunisticky laděnou část skutkové podstaty a v průběhu času byla zvyšována sazba trestu odnětí svobody. Současný trestní zákon č. 40/2009 Sb. rozšířil skutkovou podstatu např. o ublížení na zdraví na těhotné ženě. Trestný čin těžkého ublížení na zdraví je nejzávažnějším trestným činem proti zdraví. Skutková věta § 145 odst. 1 trestního zákoníku je totožná s ustanovením dosavadního § 222 odst. 1 trestního zákona. Oproti tomu skutková věta obsažená v § 145 odst. 2 trestního zákoníku je výrazně odlišná od dosavadního § 222 odst. 1 trestního zákona a vztahuje se na výrazně širší okruh jednání než v zákoně č. 140/1961 Sb.

Objektem je v tomto případě ochrana lidského zdraví. Předmětem útoku je živý člověk. Objektivní stránkou je v tomto případě způsobení těžkého ublížení na zdraví na jiném pro jeho politické přesvědčení, národnost, příslušnost k etnické skupině, rasu, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Zákon v § 122 odst. 2 charakterizuje těžkou újmu na zdraví tak, že se musí jednat o vážnou „poruchu zdraví nebo jiné vážné onemocnění. Za těchto podmínek je těžkou újmou na zdraví zmrzačení, ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti, ochromení údu, ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí, poškození důležitého orgánu, zohydění, vyvolání potratu nebo usmrcení plodu, mučivé útrapy, nebo delší dobu trvající porucha zdraví“. Subjektem může být kdokoliv. Subjektivní stránka vyžaduje úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví na základě rasově motivované pohnutky. Nestačí dokázat pouhý úmysl, ale odhodlání pachatele způsobit oběti těžkou zdravotní újmu.

Ublížení na zdraví dle § 146 odst. 2 písm. e) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jinému úmyslně ublíží na zdraví, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1...e) na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“⁵

Nově lze pro tento trestný čin postihnout pachatele, který spáchá čin uvedený v § 146 odst. 1 na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání nebo funkce uloženou mu podle zákona, na dalších osobách, jimž bude ublíženo na zdraví po jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání.

Objektem je stejně jako u předchozího trestního činu zájem na ochraně lidského zdraví. Objektivní stránku představuje ublížení na zdraví na jiném pro jeho rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.

Ublížením na zdraví se na základě § 122 odst. 1 rozumí takový stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo

⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření. Jedním z negativních důsledků ublížení na zdraví je pracovní neschopnost. „Při jejím posuzování se zohledňuje povaha poruchy zdraví, jak byla způsobena, její příznaky, které funkce byla narušeny, intenzita zranění, způsob narušení obvyklého života a délka pracovní neschopnosti“.⁶ Subjektem může být opět kdokoliv. Subjektivní stránka v tomto případě vyžaduje úmyslné zavinění s úmyslem způsobit oběti újmu na zdraví pro jeho rasu.

Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení dle § 149 odst. 2 písm. c) Trestního zákoníku

„(1) Kdo mučením nebo jiným nelidským a krutým zacházením v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci působí jinému tělesné nebo duševní utrpení, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až pět let. (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán....c) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání..“⁷

Trestný čin mučení a jiné nelidské a kruté zacházení je zakotven v trestním zákoníku roku 1961 až novelou č. 290/1993 Sb., kde byl zařazen mezi trestné činy proti lidskosti. Zákon č. 40/2009 Sb. tuto problematiku přejímá a rozšiřuje jej o rasovou pohnutku. Tento trestný čin je zcela nově zakotven v hlavě I. zvláštní části, tedy mezi trestné činy ohrožující život a zdraví. Objektem tohoto trestného činu je nedotknutelnost osoby (např. zdraví, život, důstojnost, svoboda etc.) Objektivní stránku představuje mučení nebo jiné nelidské a kruté zacházení, ke kterému došlo při výkonu pravomoci orgánu státní správy na jiném, pro jeho skutečnou či domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině atd., čímž byl a jedinci způsobena fyzická nebo psychická újma. Pachatelem tohoto trestného činu může být každá osoba, jež se popsaného jednání dopouští v kontextu s výkonem pravomoci příslušných orgánů. Podle tohoto zákonného ustanovení lze stíhat mučení nebo jiné nelidské a kruté zacházení pouze v případě, že se ho pachatel dopustil v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy orgánu územní samosprávy, soudu anebo jiného orgánu veřejné moci. Pojem státního orgánu použitý v trestním zákoně z roku 1961 byl v trestním zákoníku nahrazen přesnějším pojmem orgánu veřejné moci, který používá také Ústava České republiky. Subjektivní stránka zde vyžaduje úmysl, s rasově motivovanou pohnutkou, který zcela zjevně směřuje ke způsobení tělesného či duševního utrpení jiné osobě.

II. Trestné činy proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství

⁶ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní zákoník: komentář II*. Praha: C. H. Beck, 2010. ISBN 978-80-7400-428-5; s. 1374. Viz též VANTUCH, Pavel. *Trestní zákoník s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2006. ISBN 978-80-7263-677-8.

⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

Skupina trestných činů zakotvených v hlavě II. je odrazem mnohých mezinárodněprávních dokumentů globálního či regionálního charakteru. Mezi takové dokumenty řadíme zejména Všeobecnou deklaraci lidských práv z roku 1948⁸ (čl. 3), dále Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (čl. 9), Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod (čl. 5), Mezinárodní úmluvu o otroctví či z vnitrostátních dokumentů též Listinu základních práv a svobod (čl. 1 a čl. 8). Nový trestní zákoník přehodnocuje systematiku a strukturu původního zákona z roku 1961 a trestné činy proti svobodě přesouvá z hlavy VIII. do hlavy II.

Zbavení osobní svobody dle § 170 odst. 2 písm. b) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem zbaví osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let. (2) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán...b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání..“⁹

První zmínku o zbavení či bránění v osobní svobodě nalzáme v zákoně z roku 1852, který zakotvoval trestný čin nakládání s člověkem jako s otrokem. Trestní zákoník přijatý roku 1950 a trestní zákoník z roku 1961, též zakotvoval trestný čin omezování a zbavení osobní svobody, nezahrnoval však rasově motivovanou pohnutku k tomuto činu. Tato pohnutka byla zavedena až zákonem č. 40/2009 Sb.

Objektem tohoto trestného činu je osobní svoboda ve smyslu svobody pohybu. Chráněna je svoboda každého člověka, včetně dětí i osob, u nichž byla oprávněně omezena (např. vazba, výkon trestu odnětí svobody, léčebný ústav), pokud omezování překračuje meze zákonných oprávnění. Objektivní stránka tkví v neoprávněném uvěznění či zbavení osobní svobody. Jde-li o zbavení osobní svobody, musí se svojí povahou blížit uvěznění. Osvobození je při něm velmi ztížené a zvláště obtížné. Tím se liší zbavení osobní svobody od omezování osobní svobody. Způsob činnosti nerozhoduje, může to být násilí nebo lstivé jednání. Zbavení osobní svobody musí být, jak bylo již řečeno shora, neoprávněné.¹⁰

Subjektem (pachatelem) může být kdokoliv. Subjektivní stránka zde opět vyžaduje úmyslné jednání pachatele. Na základě § 170 odst. 2 písm. b) Trestního zákoníku je nutná existence rasové pohnutky, která je příčinou spáchání takového trestného činu pachatelem.

Omezování osobní svobody dle § 171 odst. 3 písm. b) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jinému bez oprávnění brání užívat osobní svobody, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta... (3) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude

⁸ Dokument přijatý 10. prosince 1948 Valným shromážděním OSN, který představuje, byť není právně závazný, jeden z nejvýznamnějších dokumentů o ochraně lidských práv.

⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

¹⁰ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 522. Blíže k problematice též FRYŠÁK, Marek a kol. *Trestní právo hmotné – zvláštní část*. Praha: KEY Publishing, ISBN 978-80-7418-040-8.

pachatel potrestán..b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“

Omezování osobní svobody lze charakterizovat jako zásah, prostřednictvím kterého je znemožněn svobodný pohyb člověka. Objektem tohoto trestného činu je opět osobní svoboda, respektive volný pohyb. Objektivní stránku představuje bránění jiné osobě v užívání osobní svobody (např. spoutání). Subjektem může být opět kdokoliv. Subjektivní stránku představuje úmyslné spáchání trestného činu. Za předpokladu, že by byl takový trestný čin motivován rasovou pohnutkou, je zapotřebí, aby rasová pohnutka byla pachateli prokázána orgány činnými v trestním řízení.

Zavlečení dle § 172 odst. 3 písm. b) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jiného lstí, násilím nebo hrozbou násilí nebo jiné újmy zavleče do ciziny, nebo ho přiměje, aby se do ciziny odebral, nebo ho odvrací od návratu z ciziny, bude potrestán odnětím svobody na dvě léta až osm let...(3) Odnětím svobody na pět až dvanáct let bude pachatel potrestán....b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“¹¹

Trestný čin zavlečení dle § 172 trestního zákoníku převzal zákon č. 40/2009 z předchozího trestního zákona č. 140/1961 Sb. (§ 233) a nově umožnil postihnout i zavlečení z ciziny do České republiky, stejně jako další jednání zasahující do osobní svobody jiného. Tak se provádí čl. 14 Listiny základních práv a svobod, z něhož vyplývá, že svoboda pobytu a pohybu je zaručena, a proto každý, kdo se oprávněně zdržuje na území České republiky, má právo svobodně je opustit, a stejně tak každý občan České republiky má právo na svobodný vstup na její území, přičemž občan nemůže být nucen k opuštění své vlasti. Obdobnou formulaci obsahuje též čl. 12 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, dle kterého může každý svobodně opustit jakoukoli zemi, včetně své vlastní, a nikdo nesmí být svévolně zbaven svého práva svobodně vstoupit do rodné země.

Ustanovení § 172 trestního zákoníku obsahuje dvě elementární skutkové podstaty. První z nich v odstavci 1 postihuje zavlečení do ciziny, druhá v odstavci 2 postihuje zavlečení z ciziny do České republiky. Obě skutkové podstaty pak postihují odvracení osoby od toho, aby opustila místo svého pobytu a odjela do jiného státu.

Objektem tohoto trestného činu je osobní svoboda ve smyslu volného pohybu člověka. Objektivní stránka spočívá v tom, že pachatel jiného lstí, násilím či hrozbou násilí nebo jiné újmy zavleče do ciziny, nebo ho odvrací od návratu z České republiky. V tomto případě lež, násilí nebo jiná újma ze strany pachatele musí směřovat buď k zavlečení jiného z České republiky, k donucení jiného, aby se do ciziny odebral, nebo k donucování jiného od návratu z ciziny zpět do vlasti.

¹¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zavlečením do ciziny¹² má na mysli dopravení osoby proti její vůli z České republiky do ciziny. Jde tedy o zcela specifický případ omezování osobní svobody. Pachatelem tohoto trestného činu může být kdokoliv. Subjektivní stránka vyžaduje úmysl. Přísnější trest dostane pachatel dle § 172 odst. 3 trestního zákoníku v případě, že spáchá čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání, nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.

Vydírání dle § 175 odst. 2 písm. f) Trestního zákoníku

„(1) Kdo jiného násilím, pohrůžkou násilí nebo pohrůžkou jiné těžké újmy nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až čtyři léta nebo peněžitým trestem. (2) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán....f) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání..“¹³

Trestný čin vydírání byl zakotven již v zákonech z let 1852 a 1950. Ustanovení § 175 trestního zákoníku převzalo úpravu základní skutkové podstaty trestného činu vydírání právě z ustanovení § 235 ze zákona č. 140/1961 Sb. Novelu z let 2003 a 2006 přidaly pojem příslušnost k etnické skupině a zvýšily trest odnětí svobody v odstavci 4.

Objektem tohoto trestného činu je svobodné rozhodování člověka. Objektivní stránka spočívá v pachatelově jednání, prostřednictvím kterého pachatel nutí jiného buď násilím, pohrůžkou násilí¹⁴ nebo jiné těžké újmy¹⁵, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Subjektem může být kdokoliv. V případě subjektivní stránky je vyžadováno úmyslné spáchání. Trest odnětí svobody na dvě léta až osm let je podmíněn spácháním tohoto činu rasově motivovanou pohnutkou, tj. pro skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání.

Porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí dle § 183 odst. 3 písm. b) Trestního zákoníku

¹² K většině těchto případů dochází tím způsobem, že pachatelé násilím nebo pod pohrůžkou násilí přinutí posádku letadla vnitrostátní linky, aby změnila kurs a přistála na území jiného státu. Pachatel, respektive pachatelé tak spáchají zároveň trestný čin získání kontroly nad vzdušným dopravním prostředkem dle § 290 trestního zákoníku, případně též teroristický útok dle § 311 odst. 1 písm. e) trestního zákoníku.

¹³ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

¹⁴ Pohrůžka násilím nemusí být ve formě bezprostředního násilí, ale může jít o výhrůžku prostřednictvím dopisu, SMS zprávy, nebo o telefonickou výhrůžku. Blíže k problematice viz VANTUCH, Pavel. Pohrůžka násilí nebo pohrůžka jiné těžké újmy jako znak trestného činu vydírání dle § 235 odst. 1 trestního zákona, *Trestněprávní revue* č. 11/2009, str. 344 an.

¹⁵ Pohrůžka jiné těžké újmy může spočívat v hrozbě majetkové újmy, vážné újmy na cti či dobré pověsti např. v důsledku zveřejnění určitých informací, ať již pravdivých, nebo lživých, může směřovat k rozvratu manželství nebo rodinného života, ke ztrátě zaměstnání apod. Jinou těžkou újmou může být i zahájení trestního stíhání v důsledku oznámení trestného činu, jímž pachatel poškozenému hrozí a nutí ho tak něco konat, opominout nebo trpět. Je přitom nerozhodné, zda se poškozený trestné činnosti, jejímž oznámením se hrozí, dopustil, či nikoli.

„(1) Kdo neoprávněně poruší tajemství listiny nebo jiné písemnosti, fotografie, filmu nebo jiného záznamu, počítačových dat anebo jiného dokumentu uchovávaného v soukromí jiného tím, že je zveřejní, zpřístupní třetí osobě nebo je jiným způsobem použije, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty...(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán...b) spáchá-li takový čin vůči jinému pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání..“¹⁶

Trestný čin porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí dle § 183 trestního zákoníku je novou skutkovou podstatou, která v dřívějším trestním zákoně nebyla zakotvena. Nový trestní zákoník tak vyplnil mezeru zákona z roku 1961. V § 183 trestního zákoníku se doplňuje ochrana tajemství dopravovaných zpráv obsažená v § 182 trestního zákoníku i na ostatní listiny a dokumenty uchované v soukromí, protože čl. 13 Listiny základních práv a svobod se vztahuje i na tyto písemnosti a záznamy.

Objektem tohoto trestného činu je tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí. Objektívni stránka tkví v neoprávněném porušení tajemství listiny nebo písemnosti, fotografie, filmu nebo jiného záznamu, počítačových dat nebo jiného dokumentu uloženého v soukromí. Toto neoprávněné porušení vznikne zveřejněním, zpřístupněním třetí osobě nebo jiným způsobem. Pachatelem může být kdokoli. V případě subjektivní stránky je vyžadováno úmyslné zavinění. Kvalifikovaná skutková podstata dle § 183 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku musí zahrnovat též rasový motiv pachatele.

III. Trestné činy proti majetku

Trestné činy proti majetku jsou v současnosti obsaženy V. hlavě zvláštní části zákona č. 40/2009 Sb. V trestním zákoníku z roku 1961 byly zakotveny v části IX. Okruh chráněných zájmů v jednotlivých skutkových podstatách je různorodý. Jednotlivá ustanovení ochraňují především vlastnictví, které je objektem bezmála poloviny trestných činů, jež tvoří obsah hlavy V.

Poškození cizí věci dle § 228 odst. 3 písm. b) trestního zákoníku

„(1) Kdo zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnou cizí věc, a způsobí tak na cizím majetku škodu nikoli nepatrnou, bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok, zákazem činnosti nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty....(3) Odnětím svobody na šest měsíců až tři léta bude pachatel potrestán...b) spáchá-li takový čin na věci jiného pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“

¹⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Tento trestný čin byl zakotven již v zákonné úpravě z roku 1950. Avšak ani on, ani později přijatý zákon z roku 1961 až do své novely pod č. 152/1995 Sb. neobsahovaly v kvalifikované skutkové podstatě rasově motivovanou pohnutku.

Objektem trestného činu dle § 228 je vlastnictví. Objektivní stránka spočívá ve zničení, poškození nebo učinění věci neupotřebitelnou.¹⁷ Zničením, respektive poškozením věci je porušena hmotná podstata věci. Zničení, je takový stav, který vede k úplnému znehodnocení věci (např. spálení stavebního dřeva). Poškození je stav, kdy je daná věc znehodnocena částečně. V případě, že se učiní věc neupotřebitelnou, nemá to vliv na porušení hmotné podstaty věci. Neupotřebitelnou se stane věc tehdy, pokud se změní vztah k jejímu účelu, k němuž se vztahovala (např. rozebrání stroje, smíšení materiálů atd.). Hodnota věci v tomto případě není rozhodující. Rozhodující je způsobená škoda na věci, která musí být nikoli nepatrná (dle § 138 odst. 1 Trestního zákoníku se jedná nejméně o 5.000,- Kč). V případě, že škoda na věci převyší částku, jež se vztahuje ke škodě nikoli nepatrné, hovoříme nikoli o přestupku, ale o trestném činu.

Pachatelem může být opět kdokoliv. Subjektivní stránka vyžaduje úmyslné zavinění. Na základě § 228 odst. 3 písm. b) Trestního zákoníku bude odnětím svobody na šest měsíců až tři léta potrestán pachatel, který takový čin spáchá na jiném z důvodu rasy, příslušnosti k etnické skupině, národnosti, politického přesvědčení, vyznání nebo proto, že je daná oběť bez vyznání.

IV. Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

Trestné činy proti požáru ve věcech veřejných jsou obsaženy v desáté hlavě zvláštní části trestního zákoníku. Jedná se o trestné činy chránící celou řadu společenských zájmů a hodnot nezbytných k řádnému fungování demokratického právního státu a ochraně veřejnosti. Jde o trestné činy, které přímo nebo nepřímo ohrožují řádnou činnost orgánů státu, územní samosprávy, jiných orgánů veřejné moci nebo jinak ohrožují pořádek ve věcech veřejných.¹⁸

Zneužití pravomoci úřední osoby dle § 329 odst. 2 písm. b) Trestního zákoníku

„ (1) Úřední osoba, která v úmyslu způsobit jinému škodu nebo jinou závažnou újmu anebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch a) vykonává svou pravomoc způsobem odporujícím jinému právnímu předpisu, b) překročí svou pravomoc, nebo c) nesplní povinnost vyplývající z její pravomoci, bude potrestána odnětím svobody na šest měsíců až tři léta nebo zákazem činnosti. (2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán...b) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině,

¹⁷ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 610. Viz též CHMELÍK, Jan. *Trestní právo hmotné – zvláštní část*. Praha: Linde, 2010. ISBN 978-80-7201-820-8; ŘÍHA, Jiří. *Tabulky a schémata z obecné části trestního práva hmotného*. Praha: C.H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-526-7.

¹⁸ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 748.

*národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...*¹⁹

S trestným činem zneužívání pravomoci veřejného činitele se setkáváme již v trestním zákoníku z roku 1961. Zákon č. 40/2009 Sb. do zvláštní skutkové podstaty přidává rasovou pohnutku. Ke změnám došlo též v terminologii. Nový trestní zákoník též změnil název trestného činu a změnil definování pachatele. Termín „zneužívání“, které evokuje spáchání většího počtu případů (činů), byl nahrazen termínem „zneužití“, jenž této nesprávné interpretaci zabraňuje. Pod vlivem kritiky Ústavního soudu došlo též k transformaci termínu „veřejný činitel“ na termín „úřední osoba“.

Objektem tohoto trestného činu je zájem na řádném výkonu pravomoci úřední osoby a dále zájem na ochraně práv fyzických či právnických osob. Objektívni stránka spočívá ve zneužití svěřené pravomoci úřední osoby. Takové zneužití má podobu: 1) vykonávání pravomoci způsobem odporujícím zákonu (tzn., že pachatel porušuje nebo obchází konkrétní zákon a jedná úmyslně v rozporu s takovýmto předpisem); 2) překročení vlastní pravomoci (tzn., že jde o vykonávání takové činnosti, která patří do pravomoci úřední osoby jiné, respektive jinému orgánu); 3) nesplnění povinnosti vyplývající z pravomoci (k takové situaci dojde v případě, kdy pachatel nesplní povinnost, jež mu ukládá právní řád nebo nesplní povinnost vyplývající mu z jeho pracovního zařazení). Pachatelem může být pouze úřední osoba. Subjektivní stránka vyžaduje úmyslné jednání pachatele způsobit jinému škodu nebo jinou závažnou újmu či opatření sobě samému nebo jinému neoprávněný prospěch. Kvalifikovaná skutková podstata na základě § 329 odst. 2 písm. b) trestního zákoníku dále vyžaduje pohnutku, která motivuje daného pachatele ke spáchání trestného činu na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnosti, atd.

Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci dle § 352 odst. 2 Trestního zákoníku

„...(2) Kdo užije násilí proti skupině obyvatelů nebo jednotlivci nebo jim vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta...“

Analogickou úpravu obsahoval již zákon č. 117/1852 ř.z., který sankcionoval nebezpečné vyhrožování. Obdobnou úpravu obsahoval též zákon z roku 1950, který zakotvoval v § 116 trestný čin útoku proti skupinám obyvatel. V tomto případě však myla mezi znaky skutkové podstaty poprvé zařazena pohnutka (rasová). Trestný čin násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci byl v předešlém zákoníku, tj. zákoně č. 140/1961 Sb., zakotven v hlavě V. („trestné činy hrubě narušující občanské soužití“). Recentní právní úprava řadí tyto trestné činy do hlavy X.

Objektem tohoto trestného činu je zájem na klidném občanském soužití lidí, které není narušováno nebezpečnými výhrůzkami a násilnými útoky. Tím je zakotvena garance závazku, jež vyplývá z Úmluvy o odstranění všech forem rasové

¹⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

diskriminace (vyhláška č. 95/1974 Sb.). Objektivní stránka spočívá ve vyhrožování skupině obyvatel usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu, v užití násilí nebo vyhrožování způsobením újmy ve vztahu ke skupině obyvatel nebo jednotlivci, z důvodu rasy, příslušnosti k etnické skupině, národnosti, politickému přesvědčení, vyznání atd., a v neposlední řadě též že se pachatel spolčí či srotí ke spáchání trestného činu dle § 352 odst. 2. Objektivní stránka trestného činu vyžaduje též alternativně užití násilí. Násilím se rozumí fyzický útok, který nemusí mít za následek ublížení na zdraví. Ve většině případů jde o útok proti fyzické integritě člověka. Spolčení či srocení za účelem spáchání trestného činu je zvláštním případem trestné součinnosti uvedeným v trestním zákoníku. Subjektem může být kdokoli. Subjektivní stránka vyžaduje úmysl. Neopomenutelným znakem skutkové podstaty je pohnutka vyznačující se nenávisti vůči skupině obyvatel nebo jednotlivci pro jejich politické přesvědčení, příslušnost k etnické skupině, rase atd.

Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob dle § 355 Trestního zákoníku

„ (1) Kdo veřejně hanobí a) některý národ, jeho jazyk, některou rasu nebo etnickou skupinu, nebo b) skupinu osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že jsou skutečně nebo domněle bez vyznání, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta...“²⁰

Poprvé tvoří tento trestný čin obsah § 126 zákona č. 86/1950 Sb. Trestní zákon z roku 1961 toto ustanovení obsahuje též. Novela č. 175/1990 Sb. dekriminlizovala hanobení obyvatel, pro jejich pozitivní smýšlení o socialistickém zřízení. Novela zákona č. 134/2002 Sb. zakomponovala do skutkové podstaty trestného činu termín „etnická skupina“. Zákon č. 40/2009 Sb. v kriminalizaci tohoto trestného činu pokračuje.

Toto paragrafové znění slouží k ochraně klidného občanského soužití, které může být narušováno veřejným hanobením směřujícím proti jednomu z elementárních lidských práv, a to sice principu rovnosti lidí bez rozdílu národnosti, jazyka, rasy politického přesvědčení a náboženství. Tento princip je zakotven nejen v Listině základních práv a svobod (čl. 3 odst. 1), ale též ve Všeobecné deklaraci lidských práv (čl. 2 a 7), v Evropské úmluvě o ochraně lidských práv (čl. 14), v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (čl. 26), ale zejména i z Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace.²¹

²⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

²¹ Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace byla přijata na XX. Zasedání Valného shromáždění Organizace spojených národů 21. prosince 1965. Úmluva se v preambuli odvolává především na Chartu Organizace spojených národů, Všeobecnou deklaraci lidských práv, Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům a Deklaraci Organizace spojených národů o vyloučení všech forem rasové diskriminace. Preambule tohoto dokumentu zakotvuje skutečnost, že diskriminace mezi lidmi podle rasy, barvy pleti nebo národního původu je na překážku přátelským a mírovým vztahům mezi národy a ohrožuje mír a bezpečnost. Rasovou diskriminací se v Úmluvě rozumí jakékoli rozlišování, vylučování, omezování nebo zvýhodňování založené na rase, barvě pleti, na rodovém, národnostním nebo etnickém původu, jehož cílem nebo následkem je znemožnění nebo omezení uznání, užívání nebo výkonu lidských práv a základních svobod na základě rovnosti v politické, hospodářské, sociální, kulturní nebo kterékoli jiné oblasti veřejného života.... Každý smluvní stát je povinen s využitím všech vhodných prostředků, včetně zákonodárných

Objektem je ochrana klidného lidského soužití proti veřejnému hanobení. Objektivní stránka spočívá ve veřejném hanobení určitého národa a jeho jazyka, etnické skupiny či rasy nebo hanobení skupiny osob pro jejich skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnosti, pro jejich politické přesvědčení atd. Subjektem může být kdokoli včetně příslušníka stejného národa, rasy či etnické skupiny. Subjektivní stránka vyžaduje úmyslné spáchání, které je motivováno rasovou pohnutkou.

Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod dle § 356 odst. 1 Trestního zákoníku

„ (1) Kdo veřejně podněcuje k nenávisti k některému národu, rase, etnické skupině, náboženství, třídě nebo jiné skupině osob nebo k omezování práv a svobod jejich příslušníků, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta.“²²

Tento trestný čin byl do předchozího trestního zákoníku aplikován novelou trestního zákona č. 557/1991 Sb. třetí odstavce ve znění trestního zákona č. 140/1961 Sb. byl zakotven novelou č. 134 v roce 2002. Zákon č. 40/2009 Sb. ustanovení § 198a zákona č. 140/1961 Sb. do sebemenších detailností přejímá s jedinou výjimkou, a tou je nový termín „jiná nenávisť“, zakotvený v odst. 3 písm. b). Ustanovení § 356 garantuje ochranu rovnosti lidí bez rozdílu rasy, národnosti, náboženského vyznání, sociálního původu atd. I v tomto případě ustanovení představuje provedení závazku, jež plyne z Úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace. Trestná činnost zde vyplývá v jednání pachatele, který podněcuje veřejnost k nenávisti k určitému národu, rase, etnické skupině, náboženství atd. nebo se ke spáchání takového činu spolčí či srotí. Podněcování má charakter projevu, kterým se daný pachatel snaží vzbudit u ostatních odpor k jinému národu, rase, etnické skupině, náboženství či sociální třídě anebo má v úmyslu iniciovat jednání dalších osob, jehož výsledkem bude omezování práv a svobod jejich příslušníků. Pachatele zákon nijak nekonkretizuje, proto jim může být v podstatě kdokoli. Subjektivní stránka spočívá v úmyslném zavinění.

Tento trestný čin může být obsažen v trestném činu podpory a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka.²³

V. Trestné činy vojenské

V oblasti systematiky trestných činů vojenských se oproti předchozímu zákonu z roku 1961 nic významného nezměnilo. I v zákoně č. 40/2009 Sb. tvoří trestné činy vojenské obsah hlavy XII. S akcentem na neustále se zvyšující důležitost ochrany

opatření, zakázat a odstranit rasovou diskriminaci prováděnou kteroukoli osobou, skupinou nebo organizací. K tomuto cíli se státy zavázaly prohlásit za trestné podle zákona následující činy: jakékoli rozšiřování idejí založených na rasové nadřazenosti nebo nenávisti, jakékoli podněcování k rasové diskriminaci, jakož i veškeré násilné činy nebo podněcování k takovým činům proti kterékoli rase nebo kterékoli skupině osob jiné barvy pleti nebo etnického původu, jakož i poskytování jakékoli podpory rasistické činnosti, včetně jejího financování.....blíže viz JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 789.

²² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

²³ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 792.

bezpečnosti republiky a jejího obyvatelstva, je velmi důležitá kriminalizace trestního jednání v ozbrojených složkách.

Urážka mezi vojáky dle § 378 odst. 2; § 379 odst. 2 písm. d) Trestního zákoníku a § 380 odst. 2 písm. c) Trestního zákoníku

§ 378 – Urážka mezi vojáky - „ (1) Kdo urazí nadřízeného nebo vojáka s vyšší hodností; podřízeného neb vojáka s nižší hodností; nebo vojáka stejné hodnosti v době, kdy sám nebo uražený vykonává strážní, dozorčí nebo jinou službu; bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok. (2) Odnětím svobody až na tři léta bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“²⁴

§ 379 – Urážka mezi vojáky násilím nebo pohrůzkou násilí – „ (1) Kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí urazí nadřízeného nebo vojáka s vyšší hodností; nebo podřízeného nebo vojáka s nižší hodností; bude potrestán odnětím svobody až na tři léta...(2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán...d) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“²⁵

§ 380 – Urážka vojáka stejné hodnosti násilím nebo pohrůzkou násilí – „ (1) Kdo násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí urazí vojáka stejné hodnosti, v době, kdy sám nebo uražený vykonává strážní, dozorčí nebo jinou službu, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta...(2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán...c) spáchá-li tkal čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo roto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...“²⁶

Objektem těchto trestných činů je vojenská čest, zdvořilost a vzájemné vztahy mezi příslušníky ozbrojených sil a sborů. Objektivní stránka představuje urážlivé jednání, kterým pachatel urazí nadřízeného, podřízeného nebo vojáka stejné hodnosti. Pachatelem může být v tomto případě pouze voják. Subjektivní stránka vyžaduje úmyslné zavinění a musí též zahrnovat i existenci vztahu nadřízenosti a podřízenosti.

Porušování práv a chráněných zájmů dle § 382 odst. 2 písm. c) trestního zákoníku a § 383 odst. 2 písm. c) Trestního zákoníku

§ 382 – Porušování práv a chrněných zájmů vojáků stejné hodnosti – „ (1) Kdo vojáka stejné hodnosti nutí k osobním úsluhám nebo ho omezuje na právech nebo svévolně ztěžuje výkon jeho služby, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta. (2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán...c) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické

²⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

²⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

*skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...*²⁷

§ 383 – Porušování práv a chráněných zájmů vojáků podřízených nebo s nižší hodností – „(1) *Kdo podřízeného vojáka nebo vojáka s nižší hodností nutí k osobním úsluhám nebo ho omezuje na právech nebo svévolně stěžuje výkon jeho služby anebo mu uloží kázeňský trest v rozporu s jiným právním předpisem, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta. (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán....c) spáchá-li takový čin na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání...*“²⁸

Společným objektem těchto trestných činů je osobní svoboda vojáka, jeho důstojnost, tělesná integrita, svoboda rozhodování a výkon dalších práv a zájmů, dále pak ještě vojenská disciplína a pořádek. Objektivní stránku tohoto trestného činu tvoří jednání pachatele, který nutí vojáka stejné či nižší hodnosti k osobním úsluhám nebo jej nějak omezuje na jeho právech, popřípadě mu stěžuje výkon jeho služby. Subjektem může být u těchto trestných činů pouze voják, který je ve vztahu k poškozenému buď v nadřízené či vyšší hodnosti. Subjektivní stránka tohoto činu spočívá v úmyslném zavinění.

VI. Trestné činy proti lidskosti, proti míru a válečné trestné činy

Tato specifická skupina trestných činů tvoří obsah hlavy XIII. Trestního zákoníku. Většina skutkových podstat těchto trestných činů byla do zákoníku začleněna jako naplnění závazků, jež vyplývají z mezinárodních smluv. Jedná se především o závazky stíhat taková jednání, která jsou mezinárodním právem označována jako zločiny proti lidskosti či válečné zločiny, a závazky, které vyplývají z Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestání (vyhl. č. 143/1988 Sb.), a které též vyplývají z Mezinárodní úmluvy o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhl. č. 95/1974 Sb.).

Termín „zločin proti lidskosti“ byl poprvé užit v roce 1915 v kontextu s arménskou genocidou²⁹, která měla za následek vyvraždění bezmála 1,2 milionu Arménů Turky. Dle některých autorů se jedná o první jednoznačně doloženou genocidu v dějinách lidstva.³⁰ Na poli mezinárodního práva byly zločiny proti lidskosti poprvé definovány v čl. 6 písm. b) Statutu mezinárodního vojenského soudního dvora, který tvořil součást Dohody o stíhání a potrestání hlavních válečných zločinců evropských zemí (č. 164/1947 Sb.) jako „vražda, vyhlazování, zotročování, deportace

²⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

²⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

²⁹ Záminkou k promyšlenému útoku na civilisty se staly aktivity arménských vojáků v carských službách a činnost protiosmanských geril, jež úzce spolupracovaly s portě tradičně nepřátelskými Rusy, spolustrůjci nezávislého Bulharska, podporovateli Srbů, Černohorců a dalších nábožensky spřízněných národů. Genocida arménského lidu byla produktem komplikované atmosféry první světové války. Neblahá byla při „první moderní genocidě“ úloha spojenců Istanbulu, tzv. ústředních mocností – německého císařství a Rakouska – Uherska. Obě země s genocidou mlčky souhlasily pod heslem „bližší košile než kabát“.

³⁰ Blíže k tématu viz FERGUSON, Niall. *The War of the World: Twentieth-Century Conflict and the Descent of the West*. New York: Penguin Press, 2006. ISBN 1-59420-100-5; s. 177.

nebo jiné nelidské činy spáchané proti jakémukoli civilnímu obyvatelstvu před válkou nebo za války nebo pronásledování z příčin politických, rasových či náboženských při provádění kteréhokoli zločinu spadajícího pod pravomoc Soudního dvora nebo ve spojení s takovým zločinem, bez ohledu na to, zda bylo porušeno místní právo země, že zločiny byly spáchány“.³¹ Tuto uvedenou definici rozšířila Úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (publikována pod č. 53/1974 Sb.), která ji doplnila o vyhnání obyvatelstva z půdy, způsobené ozbrojeným útokem nebo okupací; nelidské činy, které jsou důsledkem politiky apartheidu, a to i v situaci, kdy tyto činy nejsou porušením vnitrostátního práva země, kde byly zločiny spáchány.

Genocidium dle § 400 Trestního zákoníku

„ (1) Kdo v úmyslu zničit úplně nebo částečně některou rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou, třídní nebo jinou podobnou skupinu lidí a) uvede do takových životních podmínek, které mají přivodit jejich úplné nebo částečné fyzické zničení; b) provede opatření směřující k tomu, aby se v takové skupině bránilo rození dětí; c) násilně převádí děti z jedné takové skupiny do druhé; nebo d) způsobí příslušníkovi takové skupiny těžkou újmu na zdraví nebo smrt....bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let nebo výjimečným trestem.“³²

Mezinárodním zločinem bylo genocidium (neboli vyvraždění národa nebo rasy) vyhlášeno rezolucí č. 96/I Valného shromáždění OSN ze dne 11. 12. 1946. Na základě této rezoluce byla dne 8. prosince 1948 přijata Úmluva o zabránění a trestání zločinu genocidia, která nabyla pro tehdejší Československou republiku účinnost v lednu roku 1951, a její český překlad byl publikován ve Sbírce zákonů vyhláškou č. 32/1955 Sb. Definice genocidia zakotvená v zákoně č. 40/2009 Sb. je propracovanější verzí definice genocidia, která tvoří obsah čl. II Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidia.

Objektem tohoto trestného činu je právo národů, národností, všech ras a etnik lidského rodu a náboženských skupin na existenci. Objekt trestného činu genocidia dále zahrnuje právo na život a svobodný rozvoj osobnosti. Objektivní stránka spočívá v pachatelově úmyslu částečné či úplné likvidace některé rasy, etnika, národnosti, náboženské či náboženské skupiny lidí tím způsobem, že uvede příslušníky takové skupiny do takových životních podmínek, které mají takové zničení přivodit, nebo provede opatření směřující k tomu, aby se takové skupině bránilo rození dětí, nebo způsobí příslušníkovi této skupiny těžkou újmu na zdraví nebo smrt. Likvidace může být prováděna přímo fyzicky, ale může se jednat i o vytvoření takových podmínek, které jsou způsobilé přivodit úplné či částečné fyzické zničení (např. deportace). Subjektem této skutkové podstaty může být kdokoliv, včetně ústavních činitelů, státních úředníků či soukromých osob. Subjektivní stránku tvoří úmyslné jednání s cílem zcela nebo částečně vyhladit určitou rasovou, národnostní, etnickou či náboženskou skupinu lidí.

³¹ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 841.

³² Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

Útok proti lidskosti dle § 401 odst. 1 písm. e) Trestního zákoníku

„ (1) Kdo se v rámci rozsáhlého neb systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu dopustí ...e) perzekuce skupiny obyvatelstva na politickém, rasovém, národnostním, etnickém, kulturním nebo náboženském základě, z důvodu pohlaví nebo z jiného podobného důvodu,....bude potrestán odnětím svobody na dvanáct až dvacet let nebo výjimečným trestem.“³³

Útok proti lidskosti je novou skutkovou podstatou trestního zákoníku z roku 2009. Důvodová zpráva k tomuto zákoníku deklaruje, že skutková podstata byla vytvořena takovým způsobem, aby splňovala požadavky článku 6 alinea 2 písm. c) Statutu Mezinárodního vojenského soudního dvora, dále článku 7 odst. 1 Statutu Mezinárodního trestního soudu³⁴, článku 5 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a v neposlední řadě též článku 3 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu.

Ve Statutu Mezinárodního trestního soud je obsažena ucelená definice činů, které představují zločin proti lidskosti. Jde o trestný čin, který je možné, oproti podobným válečným zločinům, spáchat i v míru a obětí je jakékoliv civilní obyvatelstvo. Obecnou podmínkou je, že musí jít o součást rozsáhlého a systematického útoku zaměřeného proti civilnímu obyvatelstvu.³⁵

Objektem tohoto trestného činu je právo národů, národnostních, etnických, rasových či jiných skupin obyvatelstva, na svou existenci a svobodný rozvoj. Objektem je též právo na život. Objektivní stránku tohoto trestného činu tvoří jednání, které má za cíl vyhlazování lidí, jejich zotročování, deportace nebo násilný přesun skupin obyvatelstva, znásilnění, sexuální otroctví, vynucenou prostituci, vynucenou sterilizaci nebo jiné obdobné formy sexuálního násilí. Dále tvoří objektivní stránku takové jednání, které persekueje skupinu obyvatelstva z důvodů politického, rasového, národnostního, etnického, kulturního nebo náboženského atd. atd. Subjektem takového trestného činu může být kdokoliv. Subjektivní stránku představuje úmyslné jednání.

Apartheid a diskriminace skupiny lidí dle § 402 odst. 1 Trestního zákoníku

³³ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

³⁴ Mezinárodní trestní soud (International Criminal Court) vznikl roku 2002 jako stálý soudní dvůr, jehož úlohou je stíhat osoby zodpovědné za zločiny genocidy, zločiny proti lidskosti, válečné zločiny a potenciálně také zločin agrese. Sídlo soud je v nizozemském Haagu, stejně jako Mezinárodní soudní dvůr. Mezinárodní trestní soud vznikl jako reakce zkušenosti s fungováním ad hoc tribunálů, jakými jsou Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (1993) či Mezinárodní tribunál pro Rwandu (1994). Z podnětu Organizace spojených národů byl 17. července 1998 na mezinárodní konferenci v Itálii přijat Římský státu Mezinárodního trestního soud (Rome Statute of the International Criminal Court). Jako multilaterální smlouva zavazuje Státu pouze smluvní strany, tj. takové, které vyjádřily svůj souhlas ratifikací, popřípadě přístupem. Česká republika Statut podepsala 13. dubna 1999. V roce 2008 vyslovil parlament souhlas s ratifikací, prezident následně smlouvu podepsal 8. července 2009.

³⁵ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 847.

„ (1) *Kdo uplatňuje apartheid nebo rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou nebo třídní segregaci nebo jinou podobnou diskriminaci skupiny lidí, bude potrestán odnětím svobody na pět až dvanáct let.*“³⁶

Apartheid³⁷ je označení pro politiku rasové segregace především v souvislosti bývalého uspořádání v Jihoafrické republice. Jedná se o politiku rasové diskriminace, tj. nedobrovolného a násilného oddělování barevného a bělošského obyvatelstva, která je založena na rozlišování a zvýhodňování jedné rasy na úkor ras jiných. Apartheid byl mezinárodní úmluvou o potlačení a trestání zločinu apartheidu z roku 1973 prohlášen za zločin proti lidskosti.

Mezi lety 1950 a 1962 byly v Jižní Africe přijaty nejvýznamnější apartheidní zákony, jejichž zavedení znamenalo upevnění mocenských pozic bělošské minority, zároveň byla výrazně omezena práva a životy ostatních obyvatel země. Jedním z pilířů apartheidní vládní politiky byl zákon o registraci obyvatelstva, který rozdělil celou jihoafrickou společnost do tří populačních skupin: na bělošské, barevné a domorodé obyvatelstvo. Toto pořadí také určovalo jejich prestiž ve společnosti. Druhým významným pilířem apartheidu byl zákon o skupinových oblastech, který všem jihoafrickým občanům předepisoval, kde smějí žít. K tomuto účelu byly vybudovány tzv. bantustany, speciální samosprávná území na periferiích měst, které se po více než třicet let staly domovem pro milióny černošských obyvatel. Svou politiku vláda obhajovala a předkládala svým lidem jako krok, který znamená dobro pro všechny obyvatel JAR, jejichž společné soužití by údajně zpomalovalo bílé v jejich rozvoji a černé demoralizovalo. Faktickým cílem apartheidu však bylo upevnit a stabilizovat Afrikánskou moc. Toho bylo dosaženo nejen pokrytím celé sítě institucí a organizací v oblasti politiky, kultury, ekonomiky a vzdělání, ale také vysokou mírou korupce v celé zemi.³⁸

Objektem tohoto trestného činu je život, zdraví, důstojnost a rovnoprávnost obyvatel. Objektivní stránka spočívá v takovém jednání, kterým pachatel uplatňuje apartheid nebo rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou nebo třídní segregaci nebo jinou obdobnou diskriminaci skupin obyvatelstva. Pachatelem může být v tomto případě opět kdokoli. Subjektivní stránky zde vyžaduje úmysl.

Založení, podpora a propagace hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka dle § 403 odst. 1 Trestního zákoníku

„ (1) *Kdo založí, podporuje nebo propaguje hnutí, které prokazatelně směřuje k potlačení práv a svobod člověka, nebo hlásá rasovou, etnickou, národnostní, náboženskou či třídní zášť nebo zášť vůči jiné skupině osob, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.*“³⁹

³⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

³⁷ Výraz pochází z afrikánštiny a znamená oddělení či odloučení. První doložené užití tohoto slova pochází z projevu Jana Smutse (jihoafrický politik, důsojník a filozof, 1939-1948 předseda vlády) z roku 1917.

³⁸ Apartheid. In Wikipedia: the free encyclopedia [online]. Last modified on 14. 9. 2011. [cit. 15.10.2011]. Dostupné z WWW:<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Apartheid>>.

³⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

Již zákoník z roku 1950 trestal takové jednání, které směřovalo k podpoře a propagaci fašismu a podobných hnutí. Trestní zákoník z roku 1961 v tomto duchu navazoval. Nově však zakotvil trestný čin projevování sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a trestný čin popírání, zpochybňování a schvalování genocidia. Prostřednictvím novely č. 191/1999 Sb. a 223/1999 Sb. byl změněn obsah odst. 2 písm. c), kde spáchání činu za branné pohotovosti bylo nahrazeno ohrožením státu nebo spácháním v době válečného stavu. Nově přijatý zákon č. 40/2009 Sb. tuto úpravu ponechal, neboť její zrušení by mělo za následek porušení mezinárodních závazků.

Objektem tohoto trestného činu jsou především lidská a občanská práva a svobody, rovnoprávnost bez rozdílu rasy, národnosti, náboženské příslušnosti atd. Objektivní stránka opět spočívá v založení, podpoře nebo propagaci hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka nebo hlasitě podporuje národnostní, rasovou, náboženskou či třídní nenávist. Pachatelem může být kdokoliv. Subjektivní stránka vyžaduje úmysl.

Hnutím ve smyslu § 403 se rozumí v určité míře organizovaná skupina osob, která má alespoň zřetelné kontury, společné postoje a orientaci zaměřenou na dosažení některého cíle uvedeného v § 403 odst. 1, byť takové hnutí zpravidla nebude splňovat podmínky registrace ve smyslu zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích, v platném znění. Není rozhodný název hnutí, ale to, k čemu toto hnutí skutečně směřuje nebo co hlásá.

Projev sympatií k hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka dle § 404 Trestního zákoníku

„ Kdo veřejně projevuje sympatie k hnutí uvedenému v § 403 odst. 1, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“⁴⁰

Objektem tohoto trestného činu je rovnost lidí bez rozdílu rasy, etnické skupiny, národnosti atd. Objektivní stránku tvoří projevování sympatií veřejného charakteru k hnutím uvedeným v § 403 odst. 1 Trestního zákoníku. Pachatelem může být kdokoli. Subjektivní stránka vyžaduje úmysl. Pachatel si však musí být vědom skutečnosti, že své sympatie projevuje takovému hnutí, jehož cílem je potlačit práva a svobody člověka nebo projevuje nenávist vůči určitému etniku. Na základě § 117 Trestního zákoníku je trestný čin spáchán veřejně tehdy, pokud je rozšiřován a) obsahem tiskoviny nebo rozšiřovaného spisu, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobným způsobem, nebo b) před nejméně třemi osobami současně přítomnými.

Popírání, zpochybňování, schvalování a ospravedlňování genocida dle § 405 Trestního zákoníku

„ Kdo veřejně popírá, zpochybňuje, schvaluje nebo se snaží ospravedlnit nacistické, komunistické nebo jiné genocidium nebo jiné zločin nacistů a komunistů proti lidskosti, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až tři léta.“⁴¹

⁴⁰ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Objekt tohoto trestného činu tvoří základní lidská a občanská práva a svobody, rovnoprávnost všech lidí bez rozdílu rasy, národnosti, náboženské příslušnosti, sociální příslušnosti nebo původu.

V několika posledních letech je laická i odborná veřejnost svědkem nárůstu pravicové extremistické scény, jež je spojena zejména s neonacismem. Propagace této scestné ideologie vede zejména k neustálému bagatelizování, ba spíše k popření nacistických zločinů v době druhé světové války. Typickým bagatelizujícím výrokiem stoupců neonacismu jsou výroky o tzv. „osvětimské lži“, ve které extrémisté tvrdí, že holocaust je pouhým výmyslem spojenců, který vznikl v průběhu druhé světové války. Takováto interpretace a snaha o zlehčení nacistických zvěrstev je neoddelitelnou součástí rasisticky a antisemitsky motivovaného politického myšlení, který směřuje proti elementárním principům demokratického právního státu. Skutková podstata tohoto trestného činu však nesměruje pouze k činům spáchaným nacistickým režimem v době druhé světové války, ale též k činům spáchaným v době komunistických režimů⁴², jež směřovali proti lidskosti.

Objektivní stránku trestného činu tvoří veřejné popírání, zpochybnění, schvalování či ospravedlňování nacistického genocidia, komunistického genocidia, jiného genocidia⁴³ či jiných zločinů nacistů nebo komunistů proti lidskosti.

Popírání lze charakterizovat jako tvrzení, které vede zapírání historických událostí, o jejichž realitě není z historického hlediska žádných pochyb. Veřejným zpochybněním bude za stejných podmínek relativizování jejich závažnosti, zlehčování, tvrzení, že k těmto událostem sice došlo, ale n za takových podmínek a v takovém rozsahu apod. Pouhé zpochybnění, popř. popírání nepodstatných jednotlivostí nebo podružných vedlejších věcí, by nemělo být trestné, protože účelem zákona je postih hrubého popírání či zpochybnění historicky uznaného rozsahu těchto zločinů.⁴⁴ Schvalování lze charakterizovat jako vyjádření souhlasu s činy, ke kterým docházelo v průběhu genocidia. Ospravedlňování můžeme charakterizovat jako omlouvání trestných činů, ke kterým docházelo.

Subjektivní stránka vyžaduje úmysl, neboť pachatel při svých výrociích musel vědět o daných nepravdivostech.

Perzekuce obyvatelstva dle § 413 odst. 1 Trestního zákoníku

„ (1) Kdo za války nebo jiného ozbrojeného konfliktu uplatňuje apartheid nebo páchá jiné nelidské činy vyplývající z rasové, etnické, národnostní, náboženské,

⁴¹ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

⁴² Některé zločiny spáchané v období stalinismu nebo zločiny Rudých Khmérů v Kambodži naplňují znaky genocidia. Je však diskutabilní, zda zločiny, ke kterým došlo v 50. letech na území bývalého Československa, naplňují obligatorní znaky definice genocidia, tak, jak to vyplývá z mezinárodních úmluv.

⁴³ Při interpretaci výkladu tohoto pojmu vycházíme zejména z rozsudků Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii a Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu. Pod pojmem jiné genocidium můžeme spatřovat např. masové vraždy Tutsů a Hutů ve Rwandě v roce 1994.

⁴⁴ NOVOTNÝ, Otto; VOKOUN, Rudolf; ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*. 6. vydání, Praha: Wolter Kluwer ČR, a. s., 2010. ISBN 978-80-7357-509-0; s. 559.

*třídní nebo jiné podobné diskriminace nebo terorizuje civilní obyvatelstvo násilím nebo hrozbou jeho užití, bude potrestán odnětím svobody na pět až patnáct let.*⁴⁵

Ustanovení § 413 je provedením Ženevských úmluv na ochranu obětí války z roku 1949. Dodatkových protokolů k Ženevským úmluvám z roku 1977 a Mezinárodní úmluvy o potlačování a trestání zločinu apartheidu z roku 1973 (vyhlášenou pod č. 116/1976 Sb.).⁴⁶

Objekt tohoto trestného činu tvoří život, zdraví, důstojnost a rovnoprávnost civilního obyvatelstva a dalších osob, které se nezúčastňují válečných operací, právo civilního obyvatelstva na pobyt na vlastním území a právo civilního obyvatelstva a válečných zajatců na nestranné soudní řízení. Objektivní stránkou je jednání, kterým daný pachatel v době války nebo jiného ozbrojeného konfliktu: 1) uplatňuje apartheid nebo páchá jiné nelidské činy vyplývající z rasové, etnické, národnostní, náboženské, třídní nebo jiné podobné diskriminace; 2) terorizuje civilní obyvatelstvo násilím nebo hrozbou jeho užití; 3) zničí nebo vážně naruší zdroj základních životních potřeb civilního obyvatelstva v obsazeném území nebo dotykové zóně anebo svévolně neposkytne takovému obyvatelstvu pomoc nezbytnou pro jeho přežití; 4) bezdůvodně oddaluje návrat civilního obyvatelstva nebo válečných zajatců; 5) bezdůvodně přesídluje nebo vyhošťuje civilní obyvatelstvo obsazeného území; 6) osídluje obsazené území obyvatelstvem vlastní země; 7) odvádí děti ke službě ve zbrani; 8) svévolně znemožní civilnímu obyvatelstvu nebo válečným zajatcům, aby se o jejich provinění rozhodlo v nestranném soudním řízení. Subjektem skutkové podstaty tohoto trestného činu může být kdokoli. Subjektivní stránka předpokládá úmysl.

Shrnutí

S ohledem na skutečnost, že se rasově motivované trestné činy začaly na našem území výrazněji objevovat až po roce 1989, můžeme konstatovat, že se z hlediska novodobých dějin samostatné České republiky jedná o poměrně novou formu páchání trestné činnosti. Obecně lze považovat za velmi důležitý fakt, že v nové právní úpravě, v novém trestním zákoníku, se poměrně významně posunula úroveň ochrany a deliktů útočících proti životu a zdraví. Článek se pokouší o komplexní náhled na rasově motivovanou trestnou činnost z pohledu trestněprávní úpravy.

Abstrakt

Článek se zabývá problematikou trestných činů rasově motivovaných, které jsou považovány za určitý fenomén, který se na území české republiky začal výrazněji prosazovat především až po roce 1989. Ačkoliv představuje rasově motivovaná trestná činnost stále pouze nepatrné procento z celkového objemu kriminality, k níž v našem státě každoročně dochází, nelze ji pro její závažnost, spočívající v hrubém zásahu do základních práv a svobod každého člověka, opomíjet.

⁴⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., *trestní zákoník*

⁴⁶ JELINEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 1. vydání. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0; s. 859.

Klíčová slova

Extremismus, národ, národnost, podněcování k nenávisti, rasa, rasově motivovaná trestná činnost